

окремого факультету. До речі, тільки у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті працюють три кандидати наук, доценти, які успішно представляють цю відому в усій Україні наукову школу.

Загальноновизнаною є провідна роль професора і очолюваної ним кафедри історії України НПУ ім. М.П. Драгоманова в науково-методичному забезпеченні підготовки сучасних вчителів-істориків з новим світоглядом і баченням своїх завдань перед суспільством. Це проявилось, зокрема, у підготовці перших в Україні нових за спрямуванням навчальних програм з історії України, Державного стандарту підготовки вчителя-бакалавра, Типової програми з кандмінімуму для аспірантів, а також, безумовно, найпопулярнішого у наших вузах посібника професора «Курс української історії». Ці надбання і сьогодні широко використовуються в абсолютній більшості навчальних закладів України, що свідчить про їх життєздатність і необхідність в підготовці та вихованні нових поколінь нашої молоді в дусі загальнолюдських і патріотичих цінностей.

Петро Натикач
(Житомир)

СОВІСНА ЛЮДИНА

Хочу поділитися спогадами про шановану мною людину – Борисенка Володимира Йосиповича. Спробую уникнути зазвичай поширеного в мемуарах самолюбівання автора спогадів і звернути увагу на ювіляра.

Познайомилися ми з Володимиром Йосиповичем в листопаді 1974 р., коли я поступив до аспірантури Інституту історії АН УРСР. Перші дні навчання були особливими: це враження від знайомства з членами відділу історії феодалізму – від завідувача і до лаборантів.

Володимир Йосипович одразу викликав до себе довіру. Неспішна хода, розумний погляд, аргументована літературна українська, уродженця Полтавщини, мова притягували увагу співрозмовників. Додатковим фактором взаємодовіри було і те, що ми навчались в одному вищому навчальному закладі – Київському університеті імені Тараса Шевченка, правда, він закінчив його чотирма роками раніше.

Вже в перших розмовах ми з теплотою згадували наших викладачів, традиції Київського університету, історичного факультету. Я дізнався, що Володимир Йосипович закінчив стаціонарну аспірантуру на тому ж факультеті. Особливо емоційно розповідав про два роки роботи вчителем історії та суспільствознавства Шпитківської середньої школи Київської області.

З часом я дізнався, що посада Володимира Йосиповича у відділі історії феодалізму – молодший науковий співробітник і вчений секретар відділу. Він вів важливу документацію відділу, займався плануванням роботи наукових співробітників, їх звітами. Крім того, будучи відповідальним секретарем другого тому «Історії України», координував підготовку текстів до нього, сам писав їх, виконував інші функції. Робота йшла злагоджено та успішно. Залучалися до цієї роботи і аспіранти, яких він детально інструктував і перевіряв. Звичайно, пізніше мені стало відомо, що у Володимира Йосиповича є важлива постійна наукова робота, він успішно в 1976 р. захистив кандидатську дисертацію, писав монографії і статті.

Я, як й інші аспіранти, і зараз вдячний йому, що протягом моїх аспірантських років відчував постійну допомогу членів відділу і його. Він налаштовував нас на успішне проходження щорічних звітів аспірантів у дирекції Інституту історії. На засіданнях відділу принципово і доброзичливо обговорював аспірантські статті і розділи дисертаційних досліджень і ніколи не ображав нас, а аргументовано подавав свою точку зору. Володимир Йосипович брав активну участь в роботі постійно діючого семінару молодих вчених Інституту історії, методологічного та теоретичного семінарів відділу історії феодалізму. З ініціативи молодих вчених, в тому числі і його, у відділі було організовано факультативи поглибленого вивчення латинської та польської мов, які ми з задоволенням відвідували.

Декілька спогадів, які стосуються позанаукового життя. Постійними, як на ті часи, були «ленінські суботники». Активну участь в них брали аспіранти, молодші наукові співробітники. Володимир Йосипович був серед тих, що генерально прибирали наш відділ, обкопували дерева біля інституту, мили вікна, які виходили напроти стадіону, на тодішню вул. Кірова (тепер Грушевського).

Також, що є напевне дивним для сьогоднішніх днів, була періодична робота аспірантів і молодих вчених у радгоспах навколо Києва у весняно-осінній період, а протягом цілого року на районній плодоовочевій базі Печерського району м. Києва. Ми, аспіранти, прилучались до своїх старших товаришів та співробітників з інших відділів і працювали на «благо соціалізму». В моїх щоденниках залишилися записи змісту цих робіт: «перекочували до сховищ бочки із солінням; перебирали цибулю, часник» і т.д. Скажу, що крім молодших, в цих роботах брали участь і маститі вчені, доктори наук, хоч і не залишали серед продукції своїх візитівок, як деякі герої фільму.

Поширеним громадським дорученням для молоді була участь в роботі Добровільних народних дружин (ДНД). Ми допомагали, чи краще сказати, намагалися допомагати, міліції у чергуванні на території Ботанічного саду АН УРСР, а потім, і на частині Хрещатика біля Інституту історії. Крім аспірантів, виходили на патрулювання наукові співробітники В.Й. Борисенко, Ю.І. Терещенко, С.З. Заремба та інші, серед яких, як правило, не припинялися дискусії на різні теми.

Аспіранти і молоді вчені також брали участь у забезпеченні активного голосування під час підготовки і проведення виборів до Верховних Рад СРСР і УРСР, місцевих рад. І це теж були реалії тих років. Щороку своєрідною екзотикою були підсумкові заняття з цивільної оборони. Молодь інституту перевдягалася у відповідну уніформу, а один із нас проходив всі підземні лабіринти і під схвальні вигуки глядачів з'являвся з шахти у внутрішньому дворіку. І у всіх цих заходах, які, звичайно, не оплачувалися, брав участь і наш ювіляр.

Щоб бути об'єктивним, скажемо, що обов'язковими в той час були партійні збори, на яких, крім питань великої політики, обговорювалися проблеми наукової роботи, підготовки аспірантів і т.д. І, особливо, в підгрупі відділу історії феодалізму дискусії набирали досить гострого характеру. Правда, Володимир Йосипович не був членом КПРС, чому ми всі дивувалися і не розуміли як його взяли до інституту. Але у своїх діях він завжди ставав на бік несправедливо критикованих чи покривджених О.І. Путра, К.І. Стецюк і С.З. Заремби.

Володимир Йосипович добре грав у шахи. І коли під час обідньої перерви збиралися любителі шахів, надзвичайно цікаво було спостерігати за нашими вчителями, які під впливом емоцій і спортивного завзяття ставали молодими. Особливо «запеклюю»

ставала гра, коли до неї підключалися такі аси, як член-кор. Ф.П. Шевченко, д.і.н. Гамрецький, д.і.н. М.Р. Плющ та інші й вона перетворювалася на неофіційний чемпіонат інституту.

Велика подяка Володимиру Йосиповичу, всім членам відділу історії феодалізму, які допомагали мені підготувати і захистити кандидатську дисертацію. Крім багатьох наукових порад, в день захисту Володимир Йосипович та інші колеги проводжали мене додому, намагаючись чисто по-людськи дещо пригасити мої зайві емоції.

Володимир Йосипович в ті роки проживав в тому мікрорайоні Києва, де і аспіранти, з гордою назвою «Академмістечко». За роки аспірантури, без перебільшення, десятки разів ми добиралися додому разом з колегами і серед них був і ювіляр. Доїхавши метро до останньої тоді станції «Святошин», можна було далі їхати трамваем (якого зараз немає) до зупинки «Третя просіка», чи автобусом до «Академмістечка». Але часто, зазвичай, ми йшли пішки, дворами, і говорили, говорили про різні речі.

Незважаючи на тоталітарну добу, теми розмов були найрізноманітнішими, в тому числі і політичними. Скажу це для того, що інколи в сучасних дослідженнях проводиться думка, що ніяких дискусій серед науковців у ті часи бути не могло. Серед таких тем були і події в Москві, звільнення О.М. Апанович, М.Ю. Брайчевського з інституту. Ми знали, що підставою для звільнення М.Ю. Брайчевського стало поширення рукопису його статті «Приєднання чи возз'єднання». Для співробітників відділу історії феодалізму ця тема була особливо пекучою, оскільки всі їх дослідження мали відповідати постулатам «Тез про возз'єднання України з Росією». Будоражили уми моїх старших колег і самвидатівські видання, події в кінотеатрі Київ, переслідування деяких співробітників Інституту етнографії. Але це окрема розмова.

Я спеціально наголосив на фактах, як тепер мовиться, «повсякденної історії». Щоб ще раз показати, що сьогоднішні «метри» української історичної науки пройшли звичайний, тяжкий, але і цікавий шлях, характерний для мільйонів молодих людей.

Можна назвати ще десятки життєвих прикладів мого спілкування з ювіляром, які, без офіційних рамок, допомагали мені у навчанні, підготовці дисертації, життєвому змужнінні.

Після чотирьох років спільної роботи в Інституті історії шляхи наші розійшлися. Я їз задоволенням і гордістю за колегу слідкував за творчим, науковим зростанням Володимира Йосиповича і радий, що це зростання триває.

Скажу також, що Борисенко В.Й. прямо причетний до зміцнення історичного факультету Житомирського державного університету ім. І. Франка, який було відновлено в липні 2001 р. Не раз він бував і виступав з доповідями на наукових конференціях факультету, перевіряв його при проведенні акредитації. Вже в перший рік роботи деканом історичного факультету я відвідав ювіляра і в довготривалій розмові отримав методичний матеріал і кваліфіковані життєві поради.

Борисенко В.Й. був науковим консультантом колишнього декана історичного факультету, доцента Житомирського університету Ярмошика І.І., і ми вдячні Володимиру Йосиповичу, що ця співпраця завершилася захистом Ярмошиком І.І. докторської дисертації. Це – перший доктор історичних наук, який працював і продовжує працювати з першого дня роботи відновленого історичного факультету ЖДУ.

В селі на Київщині, де я народився і зростав, найвищою похвалою є поняття: «совісна людина». А вже потім – інші дані: чим ця людина займається, яка в неї освіта,

сімейний стан, достатки і т. ін. І такою совісною людиною є для мене відомий вчений, педагог, організатор історичної науки – Борисенко Володимир Йосипович.

**Борис Гончар
(Київ)**

МІЙ ДРУГ І ТОВАРИШ

Історики-фахівці зазвичай дещо ревниво ставляться до наукових здобутків своїх колег, навіть у різних сферах історичних досліджень. Але це не стосується дійсно ерудованого, глибокого знавця історії України, доктора історичних наук, професора Володимира Йосиповича Борисенка. Зі студентських років історія українського народу стала його покликанням. Серед випускників історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 1969 р. він одним з перших захистив докторську дисертацію, ставши взірцем та орієнтиром для однокурсників-істориків. Наукові досягнення Володимира Йосиповича (зокрема, понад 200 різних публікацій) стали закономірним результатом багаторічних наполегливих досліджень.

Зовні здається, що шлях В.Й. Борисенка до нинішнього статусу завідувача кафедри Університету і провідного вченого з історії України був легким, прямим і безперешкодним. Але ми, його друзі, знаємо, що йому довелося долати значні життєві та наукові перепони. Народившись у сільській незаможній родині і відслуживши в армії, йому довелося в студентські роки жити головним чином на одну стипендію. А тому, успішно навчаючись і серйозно займаючись спортом (здобув звання кандидата майстра спорту з самбо), Володимир, як і багато його однокурсників, займався підробітками, працював в студентських будівельних загонах. Особливо запам'яталася складна робота на будівництві грандіозного підземного складу на станції Тугузак у Казахстані. Студентський будівельний загін тоді очолював нинішній ректор КНУ імені Тараса Шевченка Л.В. Губерський.

І чого там нам не доводилося робити. Ми вручну, як правило вночі, вивантажували з вагонів вапно, цемент, цеглу, щебінь тощо, а потім «без ніг» валилися на полиці у вагонах відпочивати. Відповідальнішою стала доручена нам робота монтажників-кріпильників. Ми почали цю роботу з нуля, вирівнювання площадки, встановлення стаканів, монтування у них колон, а потім і накриття всього цього залізобетонними плитами. За півтора місяці роботи ми стали справжніми будівельниками і нам присвоїли найвищий 5-й розряд монтажника-кріпильника з врученням відповідного свідоцтва. Чим ми гордилися і якби не стали професорами, то, думаю, не пропали б у житті.

На науковому шляху В.Й. Борисенку також прийшлося долати чимало труднощів: по-перше, в ході дворічної роботи за розподілом учителем у сільській школі; по-друге, під час навчання в аспірантурі, а потім роботи в Інституті історії АН України – без партійного квитка на той час це було досить тяжко. Усе ж, долаючи опір недоброзичливих істориків, виконуючи складні обов'язки керівника редакції історичної літератури, він успішно підготував і захистив кандидатську і докторську дисертації.

Ми, його друзі – однокурсники сприймаємо Володимира не лише як вдалого дослідника і викладача, а й надійного товариша. Як би не склалися життєві перипетії, ми залишаємося вірними тим дружнім стосункам, що склалися в студентських